Արտարժույթի փոխարժեքի դինամիկայի ուսումնասիրությունը ՀՀ-ում վերջին տասնամյակում և սպասվելիք միտումները

Հովհաննեսյան Ա. Ն.
Ղարիբյան Լ. Ա.
ՀՀ ԳԱԱ Գիտակրթական միջազգային կենտրոն (Հայաստան, Երևան)
levon-gharibyan@mail.ru

Վճռորոշ բառեր՝ արտարժույթի փոխարժեք, արտարժութային շուկա, դինամիկա, կանխատեսում, փոխարկելիություն

Исследование динамики валютного курса в РА в последнее десятилетие и ожидаемые тенденции

Оганесян А. Н.
Гарибян Л.А.
НАН РА Научно-образовательный международный центр (Армения,Ереван)
levon-gharibyan@mail.ru

Резюме: В статье исследовано динамика курсов свободно конвертируемых валют в РА, рассчитаны основные показатели динамики, модель прямой линии (полином первого порядка) и на этой основе прогнозированы курсы валют доллара США, Евро и Российского рубля с 2019 по 2023 гг.
Ключевые слова: валютный курс, валютный рынок, динамика, прогнозирование, конвертируемость.

Research of the Currency Course Dinamics in RA in the Last Decade and Expected Trends

Hovhannesyan A. N.
Gharibyan L.A.
NAS RA International Scientific Educational Center (Armenia, Yerevan)
levon-gharibyan@mail.ru

Abstract: The article explored the dynamics of freely convertible currencies in the Republic of Armenia, calculated the main indicators of the dynamics, the straight line model (a first-order polynomial), and on this basis, the exchange rates of the US dollar, Euro and Russian ruble from 2019 to 2023 were predicted.
Keywords: exchange rate, currency market, dynamics, forecasting, convertibility

Հայտնի է, որ արտարժութային շուկան ֆինանսական շուկայում առանցքային դեր ունի, որը կոչված է կարգավորելու վճարային շրջանառությունն առևտրային և ոչ առևտրային ոլորտներում, կառավարելու իրացվելիությունը արտարժույթներով, ներգործելու ազգային և միջազգային արժութային քաղաքականության վրա: Ինչպես գիտենք, ՀՀ կենտրոնական բանկի արժութային քաղաքականությունն ուղղված է Հայաստանի Հանրապետության արժութային պահուստների արդյունավետ կառավարման միջոցով ՀՀ դրամի հուսալիության ու միջազգային հեղինակության բարձրացմանը, ընթացիկ արժութային գործառնությունների և կապիտալի շարժի, ինչպես նաև օտարերկրյա ներդրումների համար բարենպաստ իրավատնտեսական դաշտի ստեղծմանը: Այդ նպատակների իրականացման համար հայտարարվել է համապատասխան արժութային ռեժիմ, մշակվել են արժութային համակարգի գործունեության սկզբունքները և սահմանվել օրենսդրական կարգավորման շրջանակները: Արտարժույթի փոխարժեքը իրենից ներկայացնում է մի երկրի արժույթի գինը (դրամական միավորը) ՝ արտահայտված մեկ այլ երկրի արժույթի միավորով[1]: Արտարժույթի փոխարժեքի գոյությունն որոշվում է ազգային դրամական միավորի առկայությամբ և միջազգային հարաբերություններում դրանց փոխանակման անհրաժեշտությամբ:

«Արժույթի փոխանակում» հասկացությունը կապված է նրա այնպիսի բնութագրիչի հետ, ինչպիսին է փոխարկելիությունը: Արժույթի

[1] Բայադյան Ա. “Ֆինանսական բացատրական բառարան”, Երևան, 2004, էջ 39-42:

փոխարկման աստիճանն՝ որոշվում է արտարժույթային գործառնությունների կարգավորման պետական մեխանիզմով: Արժույթը համարվում է ազատ փոխարկելի, եթե այդ արժույթի երկրում ռեզիդենտ և ոչ ռեզիդենտ միավորների կողմից իրականացվող արտարժույթային գործառնությունների ժամանակ չեն կիրառվում ինչ որ սահմանափակումներ, և ոչ փոխարկելի, եթե այդ դրամական միավորի երկրում գործում են օրենսդրությամբ սահմանված սահմանափակումներ՝ արտարժութային գրեթե բոլոր գործառնությունների նկատմամբ: Մասամբ փոխարկելի է համարվում այդ երկրի արժույթը, երբ գործում է սահմանափակում որոշ տեսակի արտարժույթային գործառնությունների կամ այդ գործառնություններն իրականացնող որոշ մասնակիցների համար:

Արժույթի փոխարկման ազատությունը պետք է հենվի երկրի տնտեսության կայունության վրա, այսինքն՝ փոխանակման մեկ օրենսդրական թույլտվությունը բավարար չէ, անհրաժեշտ է արժույթի նկատմամբ վստահություն և երկրի տնտեսության կայացվածության գնահատում:

Հետևաբար, տվյալ երկրի արժույթի փոխարկելիությունը հնարավորություն է տալիս ազատ փոխանակվել արտարժույթներով և հակառակը՝ արժույթային շուկաներում արտարժույթային փոխանակումը՝ ազգային արժույթով:

Արժույթի շուկան արժույթի առք ու վաճառքի հարաբերությունների ամբողջություն է: Համաշխարային արժույթի շուկան ներառում է տարածաշրջանների և ազգային արժույթի շուկաները, որոնց ներսում և միջև կատարվող գործառնությունները իրականացվում են հեռահաղորդակցության ժամանակակից միջոցներով[2] :

ՀՀ-ում ԱՄՆ դոլարի,Եվրոյի, Ռուսական ռուբլու նակտմամբ ՀՀ դրամի պաշտոնական փոխարժեքը սահմանում է ՀՀ ԿԲ-ը՝ պետական բյուջեի եկամուտների և ծախսերի պետական բոլոր տեսակի վճարահաշվարկային հարաբերությունների, կազմակերպությունների և քաղաքացիների, ինչպես նաև հարկադրման և հաշվապահական հաշվառման հաշիվներում օգտագործելու նպատակով:

Ընդունվող գնանշումից կախված՝ արտարժույթի փոխարժեքները կարող են լինել ուղիղ և հակադարձ:

Ուղիղ գնանշման դեպքում սահմանվում է մեկ միավոր (100,1000) գնանշված արժույթին ընկնող արժույթ – չափիչի քանակը:

Հակադարձ գնանշման դեպքում օգտագործվում է հակառակ հարաբերությունները, այսինք հաշվարկվում է մեկ միավոր արժույթ չափիչին ընկնող գնանշված արժույթի քանակը:

Ներքոհիշյալ թիվ 1 աղյուսակում ներկայացված են տվյալներ մեկ ԱՄՆ դոլարի,Եվրոյի և Ռուսական ռուբլու ընթացիկ փոխարժեքների վերաբերյալ ՀՀ-ում 2009-2018 թթ.:

Թիվ 1աղյուսակում բերված տվյալներից ակնհայտ երևում է, որ ուսումնասիրվող ժամանակաընթացքում ԱՄՆ դոլարի և եվրոյի փոխարժեքները տարեց-տարի ունեցել են աճման տեմպեր, իսկ ռուսական ռուբլու փոխարժեքը՝ ընդհակառակը նվազման տեմպեր:

Եթե երկու արժույթների հակադարձ գնանշման ժամանակ օգտագործվում է միևնույն արժույթ-չափիչը, ապա այդ երկու արժույթների համար կարող է հաշվարկվել խաչաձև փոխարժեք:

Օրինակ՝ 2018 թ. միջին տարեկան փոխարժեքները կազմել են.

1ԱՄՆ դոլարը = 482.99դրամ
1ԱՄՆ դոլարը = 62.48 ռուբլի

այդ դեպքում՝ 1ռուբլին = $\frac{482.99}{62.48} = 7,73$ դրամ:

Հետևաբար խաչաձև փոխարժեքը հարաբերություն է երկու արժույթների միջև, որը որոշվում է դրանց գնանշմամբ՝ երրորդ արժույթի նկատմամբ: Գործնականում խաչաձև փոխարժեքը օգտագործվում է այնպիսի արտարժույթային գործառնությունների ժամանակ, երբ մեզ հետաքրքրող արտարժույթի ձեռք բերումը նախապես տեղի է ունենում միջանկյալ արտարժույթի գնմամբ, որով էլ և ձեռք է բերվում անհրաժեշտ արտարժույթը:

[2] Մովսիսյան Մ. “Ֆինանսների վիճակագրություն”, Երևան, 2008, էջ 225-248

Աղյուսակ 1.Մեկ ԱՄՆ դոլարի,Եվրոյի և Ռուսական ռուբլու փոխարժեքները ՀՀ-ում 2009- 2018 թթ.[3]

	ԱՄՆ դոլար	ԵՎՐՈ	ՌՈ
2009թ	363.28	507.35	11.5
2010թ	373.66	496.03	12.32
2011թ	372.5	518.72	12.7
2012թ	401.76	516.38	12.94
2013թ	409.63	544.12	12.88
2014թ	415.92	552.11	10.98
2015թ	477.92	530.6	7.89
2016թ	480.49	531.85	7.19
2017թ	482.72	545.25	8.28
2018թ	482.99	570.73	7.73

**Աղյուսակը կազմված է հեղինակների կողմից պաշտոնական վիճակագրության տվյալների հիման վրա:*

Արտարժույթի փոխարժեքի դինամիկայի ուսումնասիրությունը ներառում է հետևյալ հարցերը.

1. Հետազոտության ենթարկված շարքերի նախորդ զարգացումների ուսումնասիրությունը՝ դինամիկայի չափում և միջին մակարդակի որոշում:
2. Արտարժութի փոխարժեքի պատահական շարժերի վերլուծությունը:
3. Արտարժութի փոխարժեքի շարժերի վերլուծությունը:
4. Արտարժութի փոխարժեքի կանխատեսումը:

Դինամիկայի ուսումնասիրության համար օգտագործվում են դինամիկայի շարքերի վերլուծության հիմնական ցուցանիշները՝ աճի և հավելաճի տեմպերը, աճի և հավելաճի միջին տարեկան տեմպերը և այլն: Արտարժույթի փոխարժեքների շարքի միջին մակարդակը հաշվարկվում է շաբաթական և ամսական կտրվածքներով: Տարվա կտրվածքով տվյալները հաճախ չեն միջինացվում, այլ բերվում են ժամանակաշրջանի վերջի դրությամբ:

Արտարժույթի փոխարժեքի դինամիկայի ընդհանուր միտումների և առանձին ժամանակաշրջաններում դրա առանձնահատկությունների բացահայտումը իրենից ներկայացնում է վերլուծության կարևոր խնդիրներից, որն ունի նաև կիրառական նշանակություն: Որոշ դեպքերում միտումները հատուկ ուրվագծվում են (հատկապես լավ է երևում աղյուսակներում, գծապատկերների վրա), որոշ դեպքերում, շարքի մակարդակների պատահական տատանումների հետևանքով՝ այն թաքնված է լինում: Արտարժույթի փոխարժեքի շարժը հաճախ այնքան տարերային է, որ կասկած է առաջացնում՝ արդյոք այդպիսի տարերային տատանումից կարելի է ժամանակի ընթացքում նկատել արտարժույթի փոխարժեքի մակար-դակի օրինաչափ շարժը, այսինքն՝ մինչև ընդհանուր օրինաչափության բացահայտումը, անհրաժեշտ է վերլուծել արտարժույթի փոխարժեքի պատահական շարժերը: Դրա համար օգտագործվում են վիճակագրական մեթոդների համակցություն՝ պատահականության չափանիշներ (ցուցանիշներ): Ժամանակի ընթացքում արտարժույթի փոխարժեքի ամբողջական փոփոխությունը բաղկացած է 3 բաղադրիչներից. երկարատև միտումներ (հիմնական), որը գործում է մի քանի տնտեսական ցիկլերի ընթացքում, շրջափուլային տատանումներ՝ արտարժույթի փոխարժեքի փոփոխություն, որպես տնտեսական ցիկլի ազդեցության հետևանք (փուլի փոփոխություն) և սեզոնային տատանում՝ արտարժույթի փոխարժեքի փոփոխություն, որպես սեզոնի փոփոխության հետևանք, որը կապված չէ հիմնական միտման և տնտեսական ցիկլի հետ:

Ներքոհիշյալ թիվ 2,3,4 աղյուսակներում մեր կողմից հաշվարկված և ներկայացված են մեկ ԱՄՆ դոլարի, Եվրոյի և Ռուսական ռուբլու փոխարժեքների դինամիկայի հիմնական վերլուծական ցուցանիշները:

Մեկ ԱՄՆ-ի դոլարի նկատմամբ ուղիղ գծի հավասարումը առաջին աստիճանի պոլինոմի կիրառմամբ ունի հետևյալ տեսքը՝

$\hat{Y}t=15.85t+338.9$, իսկ դա նշանակում է, որ նշված ժամանակահատվածում միջինում 338.9 ԱՄՆ դոլարի պարագայում գրանցվել է տարեկան աճ 15.85 ԱՄՆ դոլարի չափով:

Մեկ Եվրոյի համար համապատասխանաբար կկազմի.

[3] «ՀՀ ֆինանսների վիճակագրություն 2018թ» ՀՀ ՎԿ տարեկան վերլուծական զեկույց

Աղյուսակ 2. Արտարժույթի փոխարժեքի դինամիկայի հիմնական վերլուծական ցուցանիշները 2009-2018թթ. մեկ ԱՄՆ դոլարի փոխարժեքի տվյալներով

տարիներ	ԱՄՆ դոլար	բացարձակ հավելաճ		աճի տեմպ,%		հավելաճի տեմպ,%		հավելաճի տեմպի 1 տոկոսի բաց. Ն2.		Աճի միջին տեմպ, գ		հավելաճի միջին տեմպ,%		Բացարձակ հավելաճի միջին տեմպ	
		Բգ	2ղթ	Բգ	2ղթ	Բգ	2ղթ	Բգ	2ղթ	Բգ	2ղթ	Բգ	2ղթ	Բգ	2ղթ
2009թ	363.3														
2010թ	373.7	10.38	10.38	1.029	1.029	2.9	2.9	3.63	3.63						
2011թ	372.5	9.22	-1.16	1.025	0.997	2.5	-0.3	3.63	3.74						
2012թ	401.8	38.48	29.26	1.106	1.079	10.6	7.9	3.63	3.73						
2013թ	409.6	46.35	7.87	1.128	1.020	12.8	2.0	3.63	4.02						
2014թ	415.9	52.64	6.29	1.145	1.015	14.5	1.5	3.63	4.10						
2015թ	477.9	114.64	62	1.316	1.149	31.6	14.9	3.63	4.16						
2016թ	480.5	117.21	2.57	1.323	1.005	32.3	0.5	3.63	4.78						
2017թ	482.7	119.44	2.23	1.329	1.005	32.9	0.5	3.63	4.80						
2018թ	483	119.71	0.27	1.330	1.001	33.0	0.1	3.63	4.83	1.032	1.032	3.2	3.2	13.3	13.3

Աղյուսակ 3. Արտարժույթի փոխարժեքի դինամիկայի հիմնական վերլուծական ցուցանիշները 2009-2018թթ.մեկ եվրոյի փոխարժեքի տվյալներով

տարիներ	Եվրո	բացարձակ հավելաճի տեմպ		աճի տեմպ, գ		հավելաճի տեմպ,%		հավելաճի տեմպի 1 տոկոսի բաց. Ն2.		Աճի միջին տեմպ, գ		հավելաճի միջին տեմպ,%		բացարձակ հավելաճի միջին տեմպ	
		Բգ	Շղթ	Բգ	2ղթ	Բգ	2ղթ	Բգ	2ղթ	Բգ	2ղթ	Բգ	2ղթ	Բգ	2ղթ
2009թ	507.4														
2010թ	496	-11.32	-11.32	0.978	0.978	-2.2	-2.2	5.07	5.07						
2011թ	518.7	11.37	22.69	1.022	1.046	2.2	4.6	5.07	4.96						
2012թ	516.4	9.03	-2.34	1.018	0.995	1.8	-0.5	5.07	5.19						
2013թ	544.1	36.77	27.74	1.072	1.054	7.2	5.4	5.07	5.16						
2014թ	552.1	44.76	7.99	1.088	1.015	8.8	1.5	5.07	5.44						
2015թ	530.6	23.25	-21.51	1.046	0.961	4.6	-3.9	5.07	5.52						
2016թ	531.9	24.5	1.25	1.048	1.002	4.8	0.2	5.07	5.31						
2017թ	545.3	37.9	13.4	1.075	1.025	7.5	2.5	5.07	5.32						
2018թ	570.7	63.38	25.48	1.125	1.047	12.5	4.7	5.07	5.45	1.013	1.013	1.3	1.3	7.0	7.0

Աղյուսակ 4. Արտարժույթի փոխարժեքի դինամիկայի հիմնական վերլուծական ցուցանիշները 2009-2018թթ.մեկ ռուսական ռուբլու փոխարժեքի տվյալներով

տարիներ	ՌՌ	բացարձակ հավելաճի տեմպ		աճի տեմպ, գ		հավելաճի տեմպ,%		հավելաճի տեմպի 1 տոկոսի բաց. Ն2.		Աճի միջին տեմպ, գ		հավելաճի միջին տեմպ,%		բացարձակ հավելաճի միջին տեմպ	
		բգ	Շղթ	բգ	2ղթ	բգ	2ղթ	բգ	2ղթ	բգ	2ղթ	բգ	2ղթ	բգ	2ղթ
2009թ	11.5														
2010թ	12.32	0.82	0.82	1.071	1.071	7.1	7.1	0.12	0.12						
2011թ	12.7	1.2	0.38	1.104	1.031	10.4	3.1	0.12	0.12						
2012թ	12.94	1.44	0.24	1.125	1.019	12.5	1.9	0.12	0.13						
2013թ	12.88	1.38	-0.06	1.120	0.995	12.0	-0.5	0.12	0.13						
2014թ	10.98	-0.52	-1.9	0.955	0.852	-4.5	-14.8	0.12	0.13						
2015թ	7.89	-3.61	-3.09	0.686	0.719	-31.4	-28.1	0.12	0.11						
2016թ	7.19	-4.31	-0.7	0.625	0.911	-37.5	-8.9	0.12	0.08						
2017թ	8.28	-3.22	1.09	0.720	1.152	-28.0	15.2	0.12	0.07	0.957	0.957	-4.3	-4.3	-0.4	-0.4
2018թ	7.73	-3.77	-0.55	0.672	0.934	-32.8	-6.6	0.12	0.08						

Ŷt=6.25t+496.94, իսկ դա նշանակում է, որ նշված ժամանակահատվածում միջինում 496.94 եվրոյի պարագայում գրանցվել է տարեկան աճ՝ 6.25 եվրոյի չափով:

Մեկ Ռուսական ռուբլու համար համապատասխանաբար կկազմի.

Ŷt= -0.647t + 10.44, իսկ դա նշանակում է, որ նշված ժամանակահատվածում միջինում 10.44 ռուսական ռուբլու պարագայում գրանցվել է տարեկան նվազում 0.647 ռուսական ռուբլու չափով:

Աղյուսակ 5. Արտարժույթի հիմնական տեսակների փոխարժեքների կանխատեսումները ՀՀ-ում 2019-2023թթ.

	ԱՄՆ դոլար	Եվրո	Ռուսական ռուբլի
2019թ	513.27	565.25	6.883
2020թ	529.12	571.94	6.236
2021թ	544.97	578.19	5.589
2022թ	560.82	584.44	4.942
2023թ	576.67	590.69	4.295

Այժմ կատարենք կանխատեսումներ ըստ արտարժույթի առանձին տեսակների ՀՀ-ում 2019-2023թթ. համար հիմնվելով վերոհիշյալում կատարված տրենդի հավասարումից[1]: Ներքոհիշյալ թիվ 5 աղյուսակում ներկայացված է արտարժույթի այդ երեք հիմնական տեսակների փոխարժեքների սպասվելիք մակարդակները:

Թիվ 5 աղյուսակի վերլուծությունից ակնհայտ է, որ մեկ ԱՄՆ դոլարի և մեկ եվրոյի փոխարժեքների սպասվելիք մակարդակները առաջիկա տարիներին ցուցաբերում են աճման միտումներ: Մեկ ԱՄՆ դոլարի փոխարժեքը 2023 թվականին կհասնի 576.67 դրամի, մեկ եվրոյինը՝ 590.69-ի: Ի տարբերություն ԱՄՆ դոլարի և եվրոյի փոխարժեքների ռուսական ռուբլու փոխարժեքը դրսևորում է կայուն նվազման միտումներ և այն 2023 թվականին կհասնի 4.295 դրամի:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. **Բայադյան Ա. Հ**. «Ֆինանսական բացատրական բառարան», Եր., 2004.
2. **Ազրիլյան Ա**. «Մեծ տնտեսագիտական բառարան» . Եր., 1997.
3. **Վարդանյան Գ.Վ**. «Էկոնոմետրիկայի հիմունքները», Եր., 2003
4. **Մովսիսյան Մ. Է**. «Ֆինանսների վիճակագրություն» . Եր., 2008.
5. **Салин В.Н.** «Статистика финансов». – М., 2003
6. **Погодина Т.В**. «Финансовый менеджмент». – М., 2015
7. «Система национальных счетов». 2008.
8. www.Armstat.am
9. www.cba.am

[1] Վարդանյան Գ. “Էկոնոմետրիկայի հիմունքները”, Երևան, 2003, էջ 56-90: